

Girişimci ve Yatırım Yeteneği (Girişim Teorilerinin Evrimi)

S. Alev Söylemez*

1. Giriş

Ekonomik düşünce tarihi içinde toplumların ve farklı disiplinlerin değişik gelişme aşamaları, her dönemin izlerini taşıyarak, ister istemez, girişimcilğe farklı anlamlar atfetmiş ve günün özgül koşulları içinde girişimcinin farklı yönlerini ön plâna çıkarmıştır. Tüm bu yaklaşımlar birbirini tamamlamış ve her biri literatüre anlamlı katkılarda bulunmuştur.

Ne var ki, bu süreç içinde girişimci olgusu aslında ironik bir nitelik taşır. Bir yandan, Batı dünyasında kapitalist toplumun yönlenmesi, değişmesi ve gelişmesi, girişimci bir sınıfın varlığı ile açıklanmıştır. İktisat literatüründe üretimi örgütleyen, kâr etme amacıyla yeni araçları bulan, üretim biçimlerini sürekli değişikliğe uğratan, tasarruf ve yatırım yapan yine girişimcidir. Bu sebeple bu sınıfın, toplumun sürükleyici baş güç olma özelliği sürekli vurgulanır. Oysa diğer yandan, dengeye yoğunlaşmış modeller, doğaları gereği, girişimcinin analizlerde başrol oynamasına imkân tanımamıştır. Ortodoks öğretilerin, bazı temel varsayımları ve statik özellikleri, giri-

şimcinin dinamik özelliklerinin analizlerin kıyasında kalmasına sebep olmuştur.

Örneğin, 1700'lerin başından 1800'lerin sonuna doğru, sanayileşme süreci ve daha sonraki uzun dönem içinde "kapitalist" ve "girişimci" arasındaki sınır çizgisini az sayıda yazar vurgularken, girişimciliğin başarısının, sermaye sahipliğinden bağımsız olarak ele alınması fikrinin çok sonraları yaygınlaşmış olduğu görülür. Özellikle 19. yüzyılda kapitalizmin gelişimine koşul olarak, organizasyon teorilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, girişimcinin daha fazla gözden kaybolduğu görülür. Çünkü o dönemde, hızlı gelişen kapitalizmin işleyiş şemasını, etkinlik, kitle üretimi, standardizasyon, bürokrasi, hiyerarşi ve kontrol oluşturuyordu. Temellerini Fredrick F. Taylor'dan (1836 -1915) alan organizasyon teorisi, temel olarak kolektif bir fenomendi. Yani amaçlarını ve ihtiyaçlarını karşılayamayan bireylerin organize olma çabalarını içermekteydi (Kyrö, 1988: 7). Bu yaklaşımda girişimcinin rolü; hiyerarşik olarak organize olan davranış biçimlerine indirgenmiş olmaktadır. Ne var ki, girişimcinin doğası, organizasyon için kolektif amaçla faaliyette bulunmak yerine, bireysel bir nitelik

*Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

taşımaktadır. Sermaye sahipliğinden girişimciyi ayıran, ama bu kez de “teknik yönetici sınıfa” önem atfeden bu bakış açısı ile birlikte, “firma” ve “küçük işletme sahipliği” de süreç içinde oldukça önem kazanmıştır. Ekonomik etkinliğin ve istikrarın temeli olarak görülen küçük işletmeler, pek çok ülkede sosyal ve politik amaçların öznesi olmuştur. Günümüzde de, küçük işletmeler olgusu, politikacılar için hâlâ önemini korurken, bunun yolu önemli ölçüde değişmiştir. 1980’lerde başlayan ve 1990’larda hız kazanan iletişim ve enformasyon teknolojilerindeki dönüşüm süreci, küresel piyasalarda uluslararası rekabet koşullarını yeniden biçimlendirmiş, ekonomik istikrar, büyüme ve işsizlik konusundaki geleneksel kurallar değişmeye başlamıştır. Oyunun yeni kuralları, eski istikrarlı hiyerarşik alışkanlıklar ve kurumları dönüştürme uğratan; yenilikçi, rekabetçi, risk alan girişimci ve girişimci ruhunu her zamankinden daha fazla gerekli kılmaya başlamıştır. Bu aşamada, yeni ekonomik analizlerde girişimciye merkezi bir yer veren yaklaşımların tekrar ele alındığı ve ekonomik araştırmalarda önemli yer tutmaya başladığı görülmektedir.

Bu çalışmada da, girişimci kavramının hangi ölçüte göre tanımlanacağı, girişim eylemi ve girişimcinin yatırım yeteneği, tarihsel bir bakış açısıyla ele alınacak; girişimcinin farklı kuramsal çerçevelerde ele alınış biçimi incelenecektir. Schumpeter ve Avusturya geleneğinin farklı önermeleri doğrultusunda, girişimcinin piyasa içindeki işlevi ayrıca ele alınacaktır. Bu şekilde günümüzde yeniden sahneye çıkan girişimci olgusunun literatürdeki konumu yoluyla, söz konusu koşullar altında girişimci teorisi çalışmalarında izlenebilecek olası bakış açıları sorgulanacaktır.

2. Kavram ve Tarihçe

Girişimci kavramının kökenleri 12. yüzyıla kadar uzanmaktadır. İlk kez Fransızca’da

“üstlenen” (entreprende) anlamında kullanıldığı görülmektedir. İngiltere’de ise, 14. yüzyılda bu kelimenin, maceracı (adventurer) ve yine üstlenen (under taker) olarak kullanıldığı görülmektedir (Kyrö, 1998: 2). Ne var ki, bu günkü anlamıyla, “girişimci” (entrepreneur) kavramının kullanılması, Batı toplumlarında geleneksel yapının çözülüp modern endüstri toplumu hâline dönüşmesini beklemiştir. Ancak bu şekilde kapitalist girişimci sınıfı yaratacak koşullar oluşmuştur. Bu sebeple, bu kavramın 18. yüzyılda ilk kez, Richard Cantillon (1680–1734) tarafından kullanıldığı görülmektedir. İrlanda doğumlu olan yazar, 1720’de iflâs edene kadar, zengin bir bankerdir. Kendi deneyimlerini de içeren bir girişimcilik kavramı geliştirmiştir. Cantillon’a göre; toplumdaki ekonomik ajanlar; toprak sahibi, girişimci ve ücretliler olmak üzere üç sosyal statüye ayrılır. Onun modelinde, toprak sahipleri ve ücretliler daha pasif bir rol oynarken, girişimci merkezi bir rol oynar. Girişimci, risk alma konusunda uzmandır. Diğer yandan girişimciler, tüketicilere ödemeye hazır oldukları fiyattan ürün sattıklarında, aynı zamanda ücretlilerin emeklerinin veya ürünlerinin satılmasını garanti altına almış olur. Çalışanlar, gelir elde ederken; girişimci, tüketici piyasalarındaki fiyat dalgalanmalarından kaynaklanan risklere göğüs gerer (Cantillon’dan akt. Casson, 1990: 4). Bu şekilde, girişimcilerin kâr elde etmek, belirsizlikle baş edebilmek için gerçekleştirdikleri faaliyetler, onların aynı zamanda piyasada koordinatör olarak işlev görmesine sebep olur. Merkantilistlerle liberaller arasında bir köprü olan Cantillon’a göre, devlet müdahalesinin olmadığı bir ortamda, piyasada arz ve talebe göre, cari fiyatlar denge fiyatına yönelir. Bu bakımdan Cantillon özellikle piyasa fiyatı, arz ve talep kanunlarında klâsik iktisatçıların öncüsüdür denebilir (Özgüven, 1997: 36).

Ne var ki, fizyokratlar, girişimci konusunda Cantillon ile pek de aynı fikirde değil-

dir. Fransa'da doğan fizyokrasi düşüncesi, o günün toplumsal ve iktisadi koşullarını yansıtmakta ve daha çok bir tarım toplumu olan ülkede, tarım üzerindeki ağır vergiler ve tarımsal üretimin güç durumu, tarımı ön plâna çıkaran bir düşünce sistemini beraberinde getirmekteydi. En önemli temsilcilerinden olan Francois Quesney (1694 –1774)'e göre, ticaret yapan sınıf kısır sınıftır. Girişimci ise, çiftçidir. Çiftçi toprak sahiplerinden toprak kiralar, toprağı işler ve değer yaratır. Fizyokratların bir diğer temsilcisi Turgot (1727–1781)'a göre de, girişimci ve kapitalist farklıdır. Verilen yatırım kararları bu farklılığı belirler. Kapitalist, parasını borç verendir. Girişimci ise, işletmek için toprak satın alan veya kiralayandır.

Fizyokratlar, Fransa'da bu düşünce ve değer sistemlerini geliştirmeye çalışırken; İngiltere ekonomik alanda büyük adımlar atmaya başlamış, ticarî kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçiş süreci hızlanmaya başlamıştı. Bu koşullar altında, Adam Smith (1723–1790) ile birlikte 18. yüzyılın sonlarına doğru, iktisat biliminde yeni bir sayfa açılır. Klâsik ekonomi politigin, 1776'dan 1830'lara kadar yürürlükte olduğu bu süreçte; fizyokratların evrensel olarak kabul ettikleri "doğal düzen" fikri, daha sistemli ve ayrıntılı bir biçimde ortaya konmaktaydı. Fakat klâsik yaklaşımda; analizin merkezindeki aktör, girişimciden daha çok "kapitalist" idi. Strateji geliştiren, keşif ve yeniliklerde bulunan girişimci yerine, birbirinden bağımsız, tam bilgiye sahip, rasyonel işletmeler kendi çıkarlarını kollamak için özgürce, gayret içinde çalışmakta, piyasadaki değişikliklere uyum sağlamak için çaba göstermektedir. Bu plânlanmamış -erdemli-davranışlar toplumsal refahı da en üst düzeye çıkarmakta, pekiştirmektedir.

Çünkü, Adam Smith'le başladığı kabul edilen liberal iktisat öğretisinde, sistemin uyumu tam rekabet varsayımına dayanmaktaydı ve tam rekabet koşulları zaten olağandı.

Adam Smith, 1776 da *Ulusların Zenginliği* adlı kitabını yazdığında, sanayileşmenin erken aşamasında İngiltere'de piyasalar gerçekten de tam rekabet modeline yakındı. Bu dünyada piyasa, bir rekabet arenasından çok özgür bir değişim sistemi olarak ele alındığı için, girişimsel davranış ve fonksiyonunun incelenmesi (aynı rekabetin sorgulanmasını gerektirmediği gibi) kaçınılmaz bir biçimde gerekmiyordu. Girişimci yerine piyasaların yaratıcı yönüne odaklanılmıştı.

Bu sebeple, klâsikler arasında girişimciye merkezi bir rol veren az sayıda iktisatçıdan söz edilebilir. Söz konusu bu iktisatçılardan Babsite Say (1762–1832), Turgot'un fikirlerini devam ettirmiş ve girişimciye ekonomik yaşamda önemli bir rol atfetmiştir. Daha önceki klâsiklerin tersine kapitalist ve girişimciyi ayrı kategorilerde değerlendirmiştir. Sermaye sahibi "kapitalist" de "girişimci" olabilir. Ne var ki girişimcinin ayırt edici özellikleri; risk alma, karar verme becerisi ve yönetici niteliğidir. Aslında Say'ın fikirleri Schumpeter'in fikirlerine önemli ölçüde kaynak oluşturmıştır. Girişimcinin fonksiyonu, teknolojiyi kavramak ve tüketicinin ihtiyaçlarına konu olan ürünlerde bu teknolojiyi transfer edebilmektir. Burada girişimcinin yenilik yaratma rolünün ilk ipuçları verilmektedir (Grebel ve diğerleri 2001). Bunun yanı sıra, J. Stuart Mill (1806–1873) de, girişimcinin risk alma yönüne değinir Mill'e göre, toprak sahipleri vergilendirilmelidir. Çünkü toprak mülkünün rantı, bir emek ve çalışma sonucu gerçekleşmemekte ve toprak sahibi herhangi bir risk altına girmemektedir. K. Marx (1818-1873)'a göre kapitalizmin gücü, toplumun üretim gücünün serbest kalmasından kaynaklanmaktaydı ve üretim fırsatları, feodalizm koşulları altında asla bu denli gelişemezdi (Hansen, 2003: 9). Kapitalistin kâr tutkusu, üretim güçlerinin gelişmesinde temel rol oynamaktadır. Bu kâr ve servet tutkusu, aynı zamanda birikimlerini sürekli olarak yeni yatırımlara yöneltmesine

sebepler olur. Yeni yatırımların kârlılığı ise, iş-gücü verimliliğini arttıracak teknolojik gelişmeler ve yenilik yöntemlerinin keşfedilmesini gerektirir. Ne var ki kapitalistin sürüklediği bu büyüme süreci, sistemin içsel çelişkilerini de büyütecektir. İş gücü tasarruf eden teknik gelişmeler, bir yandan, kâr oranlarını düşürecek, diğer yandan yapısal işsizliği hızlandırarak yedek işsizler ordusu ile birlikte kapitalist sistemin sonunu hazırlayacaktır.

Neo-klâsik bakış açısında, sermaye sahipliği ile girişimci ayrı faktör geliri elde eder. Sermaye sahipleri üretime katılmanın karşılığında "faiz" geliri elde ederken; girişimcinin elde ettiği gelir "kâr" kategorisindedir. Klâsik iktisattaki, üretim ve toplumsal bölüşüm temelini yerini tüketim ve değişim sorunları aldığı için neo-klâsik iktisatta, girişimciye bir üretim faktörü olarak, daha pasif ve statik bir rol atfedilmiştir. Girişimciye atfedilen bu pasif ve statik rol, neo-klâsik teorinin, tam bilgi ve mükemmel öngörü yönünü vurgular. Koordinasyonun tam olarak gerçekleştiği piyasalarda, girişimsel yönetim ve karar verme sürecinin fazla bir önemi yoktur. Diğer bir ifadeyle, tam rekabet koşullarında eksiksiz bilgi söz konusu olduğundan fazladan yeni bir fikre ya da bilgiye sahip olan ve bunu ticarî bir kazançla dönüştürebilecek bir girişimci de var olamamaktadır (Acar, 2003: 4). Bu koşullar altında "firma" üretim faktörlerini kiralarak bunlara marjinal katkılarına göre bir gelir ödemekte ve marjinal katkısı karşılığında kârla ödüllendirilmektedir. Ancak bu aşamada girişimcinin marjinal katkısını firma düzeyinde belirlemek olanaksızdır; firma düzeyinde girişimci dışında tüm faktörleri sabit tutarak, girişimci çabasını arttırdığında outputun ne kadar artacağı sorusunu araştırmak, firmanın en iyi faktör ve organizasyonunu seçtiği varsayımı ile çatışır. Bu sebeple, firma sayısından yola çıkarak belirlenebilecek tek şey endüstriye olan katkısı

olacaktır (Akyüz, 1977: 148). Bu şekilde rasyonel girişimciler sürekli olarak optimal ve rasyonel mübadelede bulunarak, fayda fonksiyonlarını maksimize eder.

Bu aşamada, tüketicilerin değerleri zevkleri ve teknolojik üretim fonksiyonunun sabit olduğu varsayımı geçerlidir. Dolayısıyla tüketicinin arzu ettiği ürünün niteliğinin geliştirilmesi için yeni yöntemler, yeni üretim süreçlerinin yaratılması ve teknolojik gelişme olgusu modellerde yer almaz. Herhangi bir maliyet gerektirmeden sahip oldukları veri tekniğinin kullanıcısı olan firmalar, ekonomide kararlı ve statik denge koşullarında bu teknikleri geliştirmek için herhangi bir faaliyette bulunmazlar. Aksi takdirde, bu türden bir davranış, denge modelini sabote eder. Çünkü, tüm bu faaliyetleri gerçekleştirecek olan, girişimcinin varlığı, modelde içsel bir değişkendir ve genel denge modelleri, arzı dışsal faktörler dışında, içsel faktörlerden kaynaklanan tüm değişimlere kapalıdır. Dolayısıyla girişimcinin, genel dengeyi saptayacak olan bu tür faaliyetleri, ex ante olarak imkânsız hâle gelmiştir. Tüm bu koşullar altında girişimci, arzı dışsal gelişmelere mekanik olarak reaksiyon gösteren, matematikselleştirildiği kararlarla modelin izin verdiği sınırlar içinde, zaten mükemmel hareket eden rasyonel bir ajandır.

Keynes (1883-1946)'in de analizinde girişimciye atfedilen pasif rol devam etmiştir. Ne var ki, Keynes'in girişimci teorisi açısından önemli olan yaklaşımı, girişimcinin karar alıcı yönünü ve geleceğin belirsizliğini vurgulamasıdır. Girişimci, karar verirken; beklentilerin belirsiz temeli önemli rol oynar. Ona göre, herhangi bir yatırımın, gelecekteki getirisi ciddi belirsizliklerle çevrilidir. Yatırım kararlarında temel olarak, iki değişken; sermayenin marjinal etkenliği ve faiz oranı belirleyicidir. Sermayenin marjinal etkenliği kavramı, yatırımda bulunmanın elve-

rişli olup olmadığını belirler. Girişimci, bugün yapılacak olan yatırımın maliyeti ile gelecekte beklediği kazanç arasında bir karşılaştırma yapar ve bunu cari faiz oranı ile karşılaştırır. Gelecekte umduğu kazanç ise; teknik, ekonomik ve davranışsal etkenlere bağlı olarak değişir. Diğer yandan, kâr, normal bir faktör geliri değildir; bu sebeple de ne üretim maliyetinin ne de toplam gelirin bir unsurudur. Bu kâr kavramı, daha çok beklenmeyen, geçici, aşırı kazanç niteliğindedir (Akyüz, 1977: 224). Bu aşamada Keynes'in spekülasyon ve girişim eylemini birbirinden açık bir biçimde ayırdığı görülür. Ona göre, yoksunluk sona erene değin, sermayenin büyümesi gereklidir ama ne var ki, onun terimleriyle; "yararsız yatırımlara" daha fazla ödün verilmemelidir ve bu yatırımlardan alınacak doğrudan vergilerle, topluma hizmet edecek üretken yatırımların önü açılmalıdır (Hine, 1999).

3. Girişimciyi Temel Alan Kuramsal Çerçeveseler

Buraya kadar, geleneksel iktisat teorisinde girişimcinin "kapalı kutu" niteliğinin ön plânda olduğu görülmektedir. Günümüzde yerleşik iktisat öğretisinin katı varsayımlarından bağımsız bir çok iktisadî okul teoriler geliştirmeye devam etmektedir. Bu iktisadî kuramların bir kısmı, genel dengeye yoğunlaşmış statik analizlerin karşısında, denge dışı durumları ele almakta ve bunlardan bazıları girişimciyi ön plana çıkarabilmektedir. Analizlerde, piyasalardaki risk ve belirsizlik ve eksik bilgi, bir kere kabul edildi mi, ister istemez, ardından, karar alıcıların ve -girişimcilerin- belirsizlik koşulları altında nasıl davrandıkları ve bunun yanı sıra ortaya çıkan koordinasyon problemleri ve hemen ardından gelen işlem maliyetleri sorgulanmaya başlanır. Diğer bir ifadeyle; piyasada işlemler yüksek maliyetlidir çünkü, enformasyon tam

değildir ve ekonomik çevre belirsizdir. Bu ise analizlere doğrudan dinamik bir nitelik kazandırır. Hem Avusturya Okulu teorisyenleri (Hayek, 1937; Kirzner, 1973) ve hem de yeni kurumsalcılar (Coase, 1988; Furuboth ve Richter, 1998; Williamson, 1998) ekonomideki belirsizlikler ve işlem maliyetleri üzerinde durmuştur. Onlara göre, ekonomi, herhangi bir zamanda önemli belirsizlikler ve işlem maliyetlerinden kaynaklanan dalgalanmalar içerisindedir. İşlem maliyeti ekonomistleri, firmaların, piyasada; araştırma, pazarlık, izleme ve sözleşme maliyetleriyle karşı karşıya bulunduğunu belirtir. Evrimci teorisyenler ise (Richard Nelson ve Sidney Winters, 1982), Schumpeterci teknolojik yeniliklere dayalı büyüme modelinden hareket eder ve teknolojik gelişmenin kaynağı olarak firmayı gösterir. Belirsizlik ve firmalar arasındaki asimetri problemi üzerinde dururlar.

Tüm bu ekonomik analizlerde, girişimci ile piyasa sürecinin etkileşimi öne çıkmakta ve söz konusu bu etkileşim farklı boyutlarda, ele alınmaktadır. Ne var ki, girişimciye göndermeler yapılmakta birlikte, söz konusu kuramlarda özne, temel olarak girişimci değil, "firmadır". Örneğin, evrimci kuramlarda "firma" toplumsal bir sistem olarak ele alınır. Bu açıdan, girişimci ve girişimci davranışlarının analizlerin merkezinde yer alması ve gerçek anlamda bir girişimci teorisinin ortaya çıkmasının Avusturya geleneğine ait olduğunu belirtmek gerekmektedir. Joseph Schumpeter (1883-1950), Ludwig E. Mises (1881-1973), Friedrich Hayek (1899-1992) analizlerinde girişimciye geniş ölçüde yer vermiştir. Bu açıdan Schumpeter, Hayek ve Mises, aynı zamanda çağdaş denge teorilerinin çatısına anlamlı katkıda bulunmuşlardır. Günümüzde Israel Kirzner'in yine girişimciyi analizlerinde temel alan yaklaşımı sürmektedir. Avusturya geleneği olarak tanımlanan bu bakış açısı içinde, Schumpeter ile diğer Avusturya

geleneği Mises, Hayek ve Kirzner'in girişimcisinin iktisadî değişim ve gelişim sürecindeki temel belirleyici rolü, önemli farklılıklar içermektedir. Bu açıdan, Schumpeter'in girişimci kavramına dayalı olan büyüme teorisini ayrı tutarak, Avusturya Okulu'nu ayrıntılı bir biçimde ele almak doğru bir yaklaşımdır.

a- Schumpeter'in Girişimci Teorisi

Schumpeter, iktisadî düşüncüler arasında, son yıllarda sık gündeme gelen ve bunun yanı sıra en fazla tartışılan iktisatçılardan birisidir. Günümüzde sık gündeme gelmesinin nedeni, ortodoks iktisadın çok da fazla üzerinde durmadığı bu iktisatçının; ortaya koyduğu girişimci teorisindeki öngörülerin, yarın yüzyıl gibi bir zaman diliminin ardından, önemli ölçüde yaşam bulmasıdır. İletişim ve enformasyonda devrim niteliğindeki gelişmeler ve bu sürecin sürüklediği bir dizi değişim, ister istemez Schumpeter'in fikirlerini tekrar popüler hale getirmiştir. Neo-klasik büyüme modellerine alternatif olarak ortaya çıkan, teknolojik gelişmeyi merkeze alan ve oldukça geniş bir alana ve dallara yayılan yeni büyüme kuramları, açıkça veya üstü kapalı olarak önemli ölçüde Schumpeter'in, teknolojik yeniliklere dayalı büyüme modelini temel alan analizinden hareket etmektedir.¹ Schumpeter'in analizinde, ortodoks

kendiliğinden denge modellerinin statik yapıları ve kuramsal çerçevelerinin geçerli olmadığına ilişkin yorumu temel oluşturur. Ona göre kapitalist ekonomi istikrarlı değildir ve olamaz. Bunun yanı sıra sadece düzenli gelişen bir yapı da sergilemez.

Yukarıda da belirtildiği gibi, dengeye yoğunlaşmış modellerde, genel olarak, ekonomideki dalgalanmalar ve çöküşler, ancak savaşlar, doğal koşullar ve sosyal politikalarındaki dışsal değişiklikler olarak görülmekteydi (Hansen, 2003). Ekonomideki dalgalanmalar, dışsal etkenlere bağlanınca ekonomi içindeki aktörlerin içsel bir etkenle ekonomide dalgalanma yaratabileceği fikrinin önü kapanmış olur. Oysa Schumpeter'in geliştirdiği girişimci teorisi ile ekonominin kendi içinden de dalgalanmalara ve şoklara tâbi olabileceğinin altını çizmektedir. Ekonomideki dalgalanmaların sebebi, yeni fikirler geliştiren ve bu yeni fikirleri yeni ürünlere, yöntem ve hizmetlere uygulayan girişimcilerin faaliyetleridir. Schumpeter'in girişimcisi radikal yeniliklerin yaratıcısıdır. Söz konusu bu yenilikler ortaya çıktığı zaman ulusal ekonomiler, dinamik bir büyüme sürecine gire-

yaptığı çalışmaların ardından, özellikle 1942'de yayınlanan *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi (Capitalism, Socialism and Democracy)* ismini taşıyan kitabında, girişimcilikle ilişkili fikirlerinde önemli ölçüde değişiklik olduğu görülmektedir. Başlangıçta girişimciyi öne alan yaklaşım daha sonraları yerini "ekonomik organizasyonların" yeni yönetici tipine bırakmıştır. Langlois (2002)'e göre, 1930 ve 1940'larda kapitalizmin gelişimine koşut olarak, küçük işletme sahipliği yerine, hızla büyüyen dev şirketlerin egemen olması, Schumpeter'in bakış açısını değiştirmesinde önemli bir etkidir. Diğer yandan, Phillips (1977)'e göre, endüstrideki teknolojik değişimle ilgili olarak öne sürdüğü tezler ve bu tezlerin uzantıları süreç içinde eserlerinde farklı görünüm sunmaktadır. Schumpeter'in fikirlerindeki değişim o denli belirgindir ki, değişim dönemlerini simgelemesi açısından, "önceki" Schumpeter veya I. Schumpeter; "sonraki" Schumpeter veya II. Schumpeter olarak isimlendirilmektedir. (akt. Langlois, 2002). Bu çalışmada ağırlıklı olarak girişimciyi teorisinin merkezine alan yaklaşımla, "genç" Schumpeter'in fikirlerini ağırlık verilecektir.

¹ Diğer yandan, literatürde Schumpeter ile ilgili çalışmalarda önemli ölçüde kavram kargaşası yaşandığı söylenebilir. Bunun sebebi, yazarın ilk çalışmalarının daha sonraki çalışmaları ile ciddi boyutlarda bir yaklaşım farklılığı sergilemesidir. Çalışmalarına 1908 yılında *İktisadî Öğreti ve Yöntem (Economic Doctrine and Method)* isimli kitabıyla başlayan Schumpeter, yaşamının sonuna değin pek çok eser vermiştir. Ne var ki, Schumpeter'in eserlerinin süreç içinde önemli ölçüde değiştiği ve başlangıçta tümüyle karşı olduğu, Walrasçı, ve rasyonalist bakış açıları sergilediği konusunda yaygın bir fikir birliği vardır (Phillips 1971, Schakle, 1972; Klein, 1977; Nelson, 1977; Freeman, 1982; akt. Langlois, 2002). *İktisadî Kalkınma Kavramı (The Theory of Economic Development)* isimli tanınmış kitabının ardından, (1912'de Almanca Baskısı, 1934'de İngilizce çevirisi)

cek ve yeniliği gerçekleştiren girişimcilerin net kârı artacaktır. Konjonktürde uzun dalgalı bu yükselme eğilimlerinden her biri, “minyatür” bir endüstriyel devrimdir. Bunun yanı sıra, teknolojik yeniliklerin özümsemesinin ardından, yeniden devresel bir düşüş dönemine girilir. (Hine, 1999). Schumpeter, söz konusu bu yenilikleri beşe ayırır. Tümüyle yeni bir ürünün ortaya çıkması veya var olan bir ürünün niteliğinin iyileştirilmesi, yeni üretim yöntemlerinin keşfedilmesi, yeni piyasalar yeni sürüm alanlarının keşfedilmesi ve o güne değin ticaret yapılmayan bu yeni alanlarda ticaret olanağının gerçekleştirilmesi, yeni ham madde kaynaklarının ele geçirilmesi ve endüstriyel organizasyonların yeni biçimleriyle tekeller oluşturması veya var olan tekellerin yıkılması biçiminde gerçekleştirilir. Bu “yatırım fırsatları” listesinde temel olarak yarıdan teknik gelişmeler, diğer yarıdan üreticiler için yeni sürüm yerleri sağlanmasına dayanmaktadır.²

Aslında, Schumpeter’in buradaki yenilik (innovation) kavramı salt teknolojik gelişmenin ötesinde çok daha geniş bir kavramdır. Girişimcinin “yeni kombinasyonların taşıyıcısı” olma özelliği, yenilik kavramını daha geniş olarak yorumlamasından kaynaklanır (Langolis, 2002; s.3). Schumpeter’e göre, tüm iktisadi tarih boyunca, iktisadi olgulara karşı verilen tepki ikiye ayrılır. Bunlardan biri, çevreye uyum sağlayan (intibak eden) (adaptive response) tepkidir. Ekonomide ne zaman nüfus artışı, yeni beyinler, yeni işgücü eklenirse, ekonomi buna reaksiyon gösterir.

² Schumpeter’in, *İktisadi Kalkınma Kuramı (The Theory of Economic Development)* (1934) isimli kitabından daha sonraki çalışmalarında, dış piyasalarda yeni sürüm alanlarının elde edilmesi fikrini geri planda tutmuş ve daha çok teknolojik buluşlar fikri üzerinde odaklanmıştır. Denis (1973)’e göre bu tutumun ardında, Schumpeter’in o dönemdeki emperyalizme ilişkin sosyalist tezlerle karşı duyduğu dehşet vardır (Denis, 1973: 568).

Buna benzer biçimde, ekonomi ve endüstri, geçmişe göre bir büyüme trendi gösterirse yine bir reaksiyon gündeme gelir. Schumpeter bu durumu, çevreye uyum sağlayan bir tepki biçimi olarak ele almaktadır. Bunun yanı sıra, ekonomide veya endüstride rutin uygulamalar dışında “ekonomiyi raydan çıkaran” gelişmeler, yaratıcı tepkilerin (creative response) sonucudur ve daha da ötesi, çevreye uyum sağlayan tepkiler, yaratıcı tepkiler izler. Örneğin, pamuklu dokuma endüstrisindeki teknolojik yenilikler, yaratıcı bir tepki iken; daha sonraları dokuma teknolojisinde dereceli olarak geliştirilen ve emek verimliliğini arttıran dokuma yöntemleri, koşullara uyum sağlayan (adaptive) tepkidir (Lai Yu, 2001).

Schumpeter, Darwin’in, evrim teorisinde tüm canlılar için geçerli gördüğü, denge- gelişme –yıkım- değişme döngüsünü, iktisadi terimlerle ele almış ve bu süreci, yaratıcı yıkıcılık olarak isimlendirmiştir. Yaratıcılığın galip gelmesi yıkıcılığı gerektirir. Dengenin bozulmasında ve alt üst oluşun altında bu gerçek yatar (Shah, 2002). Bu süreç nasıl çalışır?

Her şeyden önce belirtilmesi gereken, bu yaratıcı yıkıcılık sürecinde; ekonomik büyüme, yenilik yapanların faaliyetleriyle gerçekleşmektedir. Fakat ekonomik büyüme ve gelişmenin yanı sıra, rekabetin tüm doğası ve rolü de değişmektedir. Girişimci tarafından yaratılan yeni endüstriler, ekonomide bir dizi yapısal değişikliği de gündeme getirmektedir. Yaratıcı yıkıcılık süreci, eski endüstri süreçlerin demode kalar ve varlıklarını zayıflatır. Yeni endüstriler; emek, donatı ve yatırım malları için, kurulu endüstrilerle rekabet ettikçe, bu kaynakların fiyatları yükselir. Eski endüstriler bu fiyat yükselişlerinden kaynaklanan maliyet artışlarını karşılayamaz duruma gelir. Piyasa talebi, artık yeni ürünlere yönelmiştir. Eski endüstriler bu biçimde aşınırken, yenileri genişlemektedir. Çünkü,

radikal yenilikler, "taklitçi" (ya da uyumcu tepki veren) girişimcilerin faaliyetleriyle sürdürülür. Yenilikleri taklit eden bu girişimcilerin, yeni fırsatları görmeleri ve iyimser kâr beklentileri, yatırımların devam etmesine neden olur. Ne var ki, süreç içinde aşırı kapasite, kârların düşmesi ve yatırımların azalmasıyla sonuçlanır. Ekonomi, depresyona girer ve yenilikler durur. Fakat yeni buluşlar devam eder. Henüz hayata geçmeyen bu buluşlar (invention) için yeterli potansiyel ve kapasitenin oluşu, cesur girişimcileri yüreklendirir ve yenilik (innovation) faaliyetlerine tekrar başlar (Casson, 1990). "Yaratıcı yıkıcılık" sürecinin dikkate alınması gereken bir başka boyutu da gelişmeye ve büyümeye olan diğer etkisidir. Çünkü, geleneksel yöntemlerle çalışan firmalar girişimcinin gerçekleştirdiği yenilikler karşısında "ya ölecek ya da ayakta kalacaktır". Bu sebeple rekabete karşı ayakta kalabilmek için, sürekli yeni iyi fikirler geliştirmeye ve verimliliklerini yükseltmeye çalışacaklardır. Diğer yandan bu alt üst oluş süreci, işgücünün bazı kollarını işe yaramaz kılar. Bunun yerine yeniden değerlendirilebilen, daha iyi eğitilmiş, yetişmiş ve yeniden eğitilebilir bir işgücü yerini alır. Bu koşullarda eğitim sistemi temel bir önem kazanır (Shah, 2002).

Schumpeter'in yaratıcı yıkıcılığa dayandırdığı dinamik modeli, bu aşamaya kadar, gerçek yaşamla ilgili gelişmelerin çoğu ile tutarlıdır. Dünyada devrim niteliğindeki teknolojik gelişmelerin ardından yaşanan devresel yükseliş ve inişlere, tarih tanık olmuştur. Montaj hattı ve otomasyondaki teknolojik gelişmeler imalat sanayiinde devrim yaratırken, enformasyon teknolojileri, iletişimde devrim yaratmıştır. Her yeni buluşun ardından gerçekleşen bu devrimler, yeni iş kollarının oluşmasına sebep olmuş; geleneksel yöntemlerle çalışan birçok işletme yeni çalışma ölçeğinin dayattığı koşullara uyum sağla-

mak için ölüm kalım savaşı vermiştir. Söz konusu koşullar, daha önce hiç bilinmedik yöntemler, araçlar ve piyasaların gelişmesine sebep olmuştur. Bu süreç, bir yandan geleneksel işletmelerin doğal ayıklanma sürecini harekete geçirirken, diğer yandan demiryolları çağında ya da günümüzde internete dayalı iş kollarında görüldüğü gibi aşırı kapasite, uyumcu (adaptive) pek çok firmanın yok olmasıyla sonuçlanmıştır. Bunun yanı sıra, tarih; her patlamanın ardından, yeniden konjonktürel bir iniş dalgasının yaygın olduğunu da göstermiştir. Bu sebeple, ABD ve bazı ülkeler, yeni teknolojilerin taşıdığı potansiyel dışsallıklardan faydalanmak ve teknolojinin nimetlerinden yararlanmak amacıyla, bu tür yatırımlarının özendirilmesine, yüklü AR-GE harcamalarıyla büyük ağırlık vermektedir.

Schumpeter'de öngörülen depresyon dönemi, kapitalizmin sağlığı için gerekli tasfiyenin olduğu bir dönemdir (Kazgan, 1984: 193). Ancak, daha sonraları Schumpeter; *Kapitalizm Sosyalizm, Demokrasi* (1942) isimli kitabında, kapitalizmin son bularak, yerini sosyalizmin alacağını öngörmüştür. Söz konusu kitabının birinci kısmında Marx'ı eleştiren Schumpeter, kitabının devamında Marx gibi, kapitalizmin son bulacağını öngörmüştür. Aslında teorilerin benzerliği, Schumpeter'in Marx'tan önemli ölçüde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Schumpeter de, Marx gibi ekonomik sistemin kendi içinden kaynaklanan çelişkileri göz önünde bulundurmıştır. Her iki yaklaşımda da iktisadi sürecin ateşleyicisi girişimcidir. Yine her iki yaklaşımda da, girişimcinin yaptığı yenilikler, sistemin doğal dengesinden ayrılmasına ve istikrarsızlığa sebep olmaktadır. Ne var ki, kapitalizmin sonunu getirecek olan sebepler tümüyle farklıdır. Marx, kapitalizmin istikrarsızlığının sonunda çöküşünü hazırlayacağına inandığı halde; Schumpeter, kapitalizmin çöküşünü tümüyle ekonomi dışı faktör-

lere bağlamaktadır. Hatta, kapitalizmin yavaş yavaş son bulmasına sebep olan koşullar, kapitalizmin başarısızlığı değil başarısı ve meşruiyetinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmin gelişmesine koşul olarak, büyük boy şirketlerin ortaya çıkmasıyla, bu şirketlerde yönetim biçimlerinin bürokratik bir yapı sergilemesi ve bu işletmelerin diğer yandan küçük işletmeleri zaman içinde yok etmesi, girişimcinin toplumsal ve ekonomik işlevinin ortadan kalkmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla burjuva sınıfı yok olmaya yüz tutacaktır. Teknolojik gelişmeler ise, girişimcilerin değil, gittikçe deneyimli uzman kadroların işi hâline gelecektir. Diğer yandan, kamu sektörü ağırlığını arttıracaktır. Kapitalizmden hoşnut olmayan aydın ve entelektüel sınıf, bu aşamada seslerini yükseltecek ve kapitalizmin çöküşünde etkili olacaklardır.

Diğer yandan Schumpeter'in *Kapitalizm, Sosyalizm, Demokrasi* (1942) isimli kitabında Max Weber (1864–1920)'in önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Gerek ekonomik gerek sosyolojik yorumlarındaki terminoloji pek çok açıdan Weber'i anımsatmaktadır (Kilcullen, 1996). Aslında, Weber ve Schumpeter'in girişimcileri birbirine çok benzer. Hikâyelerinin farklı tarafı, ulusal kültür farklılıklarından kaynaklanır (Kovalainen, 1993; Baretto, 1989; Dahmen, 1994'den akt. Kyrö, 1998). Weber'e göre sermayenin özgür organizasyonu, girişimci tarafından yapılır. Bu süreç ise, rasyonel tahsis ve davranış içerir. Schumpeter'de bu yeniliktir. Schumpeter de, Weber gibi, girişimciyi kaynakların dinamik bir koordinatörü olarak görür ve onun girişimcisi de, davranışlarıyla eski kalıpları kırar. Bunun yanı sıra, kâr isteğiyle akılcı disiplini birleştiren girişimci, verimlilik arayışına mecburdur; aksi halde yok olmaya mahkûmdur. 19. yüzyılda, tekstil endüstrisinin geleneksel atalet durumu sergileyen iş koşullarından, girişimci kapitalizme

geçiş sürecindeki değişimi anlatan Weber (1930)'in burada, Schumpeter ile tümüyle aynı bakış açısını paylaştığı görülür. Ona göre; bu süreçte, endüstrideki atalet hâli aniden değişir. Fabrikaların birleşmesi, mekanik dokuma teknikleri gelişmesi vb. organizasyon biçimlerinde, hiç olmadığı kadar esaslı değişiklikleri gündeme getirir (Kyrö, 1998).

b- Avusturya Okulu'nun Girişimciye Yaklaşımı

Neo-klâsik yaklaşımın, atomlaştırdığı ve mekanik bir rol verdiği bireysel davranışlar, Avusturya Okulunda tümüyle farklı bir bakış açısıyla ele alınır. Bu geleneğin en temel özelliği, tüm iktisadi ve politik konulardaki eleştirilerini belirli bir metodolojik temele dayandırmalarıdır (Yay, 2000: 23). Büyük önem verdikleri metodolojik yaklaşımları: subjektivizm, yönetsel bireycilik, amaçlı insan faaliyeti ve anti-matematiksel biçimlendirmeyi temel alan bir bakış açısı sergiler. Tüm bu metodolojik ilkeler, birbiriyle tutarlı bir çerçeve oluşturur ve temelde yegane amaç, "insan davranışının" anlaşılmasına yöneliktir. Bu açıdan, Avusturya geleneği aynı zamanda "insan davranışı geleneği" (human action tradition) olarak da anılır (Hansen, 2003). Birbirinden tümüyle farklı, çok sayıda karar alıcı bireyin, değer yargıları, zevkleri, beklentileri, bilgilerinin de tümüyle farklı olduğu bir çevrede, ekonomik yapının anlaşılmasında, "insan davranışı" kritik bir önem taşımaktadır. Çünkü, karmaşık ekonomik olguların yorumlanmasını olanaklı kılacak olan çerçeve, öncelikle insan faaliyetinin anlaşılabilmesiyle sağlanabilecektir.

Piyasa sürecinde bu insan faaliyetleri içinde ise, girişimsel faaliyet temel ve belirleyici bir role sahiptir. Bu açıdan girişimcinin davranışları incelenir. Bu davranışların incelenmesinde ise, epistemolojik bir yaklaşım benimsenir. Yani bilginin doğası, sınırları

araştırılır. Buna paralel olarak, öğrenme ve keşiflerin rolü üzerinde durulur. Piyasa denge sürecinde bu olguların (bilgi-öğrenme), karşılıklı etkileşimi önemli rol oynar. Bu denkleştirme mekanizmasının nasıl çalıştığı aşağıda özetlenmiştir.

Hayek (1906–1992)'e göre, piyasa ekonomisinde bilgi dağınıktır. Bir bireyin sahip olduğu bilgi ve enformasyona, diğeri sahip değildir. Bireysel piyasa katılımcıları, kaynaklar, ürünler, teknoloji, ve fiyatlar konusunda tam bilgiye sahip değildir. Bireyler arasındaki bilgi ve bilgiye ulaşma konusundaki bu eşitsizlik, bireyin, konumu, sosyal statüsü, mesleği ve sosyal ilişkilerine bağlı olarak değişir (Hansen, 2003). Bu aşamada, daha çok Mises'in "insan davranışı" olgusu ortaya çıkar. Eksik bilgi karşısında insanlar farklı stratejiler geliştirecek ve farklı subjektif kararlar alacak; ekonomik aktörlerin plânlarının birbirini tutmadığı dengesiz bir yapı gündeme gelecektir. Dengesizlik koşulları, birbiriyle bağlantılı, iki durumu ortaya çıkarmaktadır.

Birincisi, bu koşullar altında insanlar, planlarını tekrar revize eder, yeni koşulların dayattığı güçlüklerin üstesinden gelebilmek adına, problemleri öngörmeye ve anlamaya çalışır. Çünkü temel olarak tüm iktisadî ajanların temel hedefi, mevcut durumlarını daha iyiye götürebilmektir. Yani dengesizlik koşulları, insan faaliyetlerini yönlendirmektedir. Diğer yandan dengesizlik durumu aynı zamanda, "fırsatların arttığı" bir yapıya işaret eder. Bu aşamada Kirzner'in girişimcisi sahneye çıkar ve piyasada artan bu fırsatlarla birlikte, dinamik girişimsel keşif süreci doğar (Grebel ve diğerleri, 2001).

Avusturya Okulu'na göre, buradaki "bilgi", üretim sürecinin bilimsel bilgisi olacağı gibi, lokal ya da zımnî bilgi de olabilmektedir. Hayek, piyasada kullanılan bilginin önemli bir kısmının zımnî (tacit) olduğunu öne sürer.

Bir girişimcinin kâr fırsatlarını değerlendirebilmesi, ancak formel olarak ifade edilemeyen bu pratik bilginin yardımıyla mümkün olmaktadır (Oğuz, 2001). Kirzner de, bilgiyi ikiye ayırır ve hızla yön değiştiren (sheer ignorance) bilgisizliğin üzerinde durur. Bu bilgisizliğin aşılması, beklenmedik olayların elemine edilmesiyle gerçekleşir. Yön değiştiren bilgi, mükemmel olmayan (aksak) bilgiden farklıdır. Girişimsel keşif süreci, yön değiştiren bilgisizliğin sınırlarını dereceli fakat sistematik bir biçimde kaldırır (Hansen, 2003). Çünkü, girişimci enformasyonun pasif bir kullanıcısı değildir. O kendi koşulları ve amaçlarına uygun enformasyonu seçer ve düzenler (Lai Yu, 2001). Bu ise, Kirzner'in girişimciye atfettiği en önemli özellik olan, uyanıklık (alertness) özelliği ile gerçekleşmektedir. Kirzner'in girişimciye atfettiği bu özellik, piyasa sürecinde geniş etkiler yaratır. Parasal kâr fırsatları için "tetikte" olan girişimci, düşük fiyattan alıp yüksek fiyattan satmak ister; girişimcinin kâr motivasyonunu belirleyen yegâne etken bu arbitraj faaliyetidir (Kirzner, 1973).

Kirzner (1984)'in ifadesi ile "... bu piyasalarda eğer birileri düzeltilmesi gereken hataları yapmasa idi, yani eğer girişimcinin şimdi gördüğünü, diğerleri gözden kaçırmış olmasalardı, piyasalar bölünmez, kâr için fırsatlar olmazdı. Bu hatalar olmasaydı, bir piyasada ikinci bir piyasadan daha düşük fiyatlar olmazdı. Çünkü daha düşük fiyattan alabileceğinin farkında olsaydı, yüksek fiyattan almazdı..."

Kirzner'e göre net kârlar doğası gereği, Hayek'in belirttiği, dağınık bilgilerden kaynaklanan önceki hataların semeresidir. Girişimsel keşif sürecinde girişimcinin yaptığı hataları, doğru yaklaşımlar izler. Çünkü, girişimsel keşif, bir öğrenme sürecini içerir. Bu öğrenme süreci evrimsel bir süreçtir ve "deneme yanılma" bu sürecin ayrılmaz bir par-

çasıdır. Diğer bir ifadeyle, öğrenme ve keşif süreci girişimcinin, başarı ve başarısızlık deneyimlerinin tarihini içerir. (Lai Yu, 2001: 10). Bu sürecin en önemli noktası piyasadaki dağınık bilginin yorumlanarak, “zihni uyanıklığın” fırsatların keşfedilmesinde kullanılmasıdır. Casson (1990)’a göre, girişimci bu açıdan özel davranan biridir. Bununla birlikte Kirzner, (1984)’e göre şimdiye değin keşfedilmemiş kâr fırsatlarının keşfedilmesi, insanların özel yetenekleriyle sınırlı değildir. Bu tamamen insan davranışının bir yönüdür. İnsanlar bu şekilde fırsatları keşfederek, optimize edebilir.

Avusturya Okulu’nda piyasa sürecinin denkleştirme mekanizması, piyasa katılımcılarının potansiyel arz ve talep davranışlarıyla gerçekleşir. Fiyatlar, piyasa katılımcılarına kaynaklar konusunda enformasyon iletir. Her bir kaynağın, diğer kaynağa göre görece kıtlığı değişimine ilişkin konularda ihtiyaç duyulan asgari enformasyonu sağlar. Mükemmel olmayan bilgi koşullarında, bir piyasada, bir kaynak görece olarak daha kıt hale geldiğinde, girişimci buna tepki olarak piyasalar arasında fiyat farklılaştırmasına gidecektir. Bu süreç fiyat sinyallerinin tam doğru bilgiyi aktarmasına değin sürecektir (Gaillot, 1998). Bu fenomen sürekli tekrarlanacak ve her adımda daha fazla bilgiye sahip olan bireylerin karşılıklı bilgiyi elde ettikleri zaman dengeye gelen sistematik bir süreç olacaktır. Bu yolla piyasaya katılanlar arasında karşılıklı bilinç artar ve böylece sırasıyla fiyatlar yönlendirilir, girdi ve çıktının miktar ve kalitesi artar. Denge ile uyumlu hale gelir. Hızla yön değiştiren bilgisizliğin tamamen yok olduğu görülür (Hansen, 2003). Kirzner (1984)’e göre, bu koşullarda piyasa süreci, birbiriyile bağlantılı olarak alınan bir dizi piyasa kararının sistematik değişiminden ibarettir.

Buraya kadar görüldüğü gibi, Avusturya İktisadı, ortodoks iktisat anlayışıyla asgari

müştereklerde, uyum içindedir. Ne var ki, piyasa dengesi ve buna ilişkin varsayımlara yönelik olarak ciddi farklılıkları da ortaya koyar. Avusturya Okulu’nun piyasa süreci teorisi, fiyatların nasıl belirlendiği, kaynakların nasıl tahsis edildiği ve piyasa katılımcılarının kendi amaçlarını gerçekleştirirken, ekonominin nasıl dengeye ulaştığı gibi soruların yanıtını farklı bir bakış açısıyla ele alır (Gaillot, 1998). Düzenli olarak işleyen ekonominin yerine, girişimsel faaliyetin yönlendirdiği piyasa denkleştirilmesi süreci içinde bilgi ve keşiflerin rolü üzerinde odaklanır. Aşağıda ortodoks iktisat ile söz konusu bu farklılıklar ele alınacaktır.

c- Avusturya İktisadı İle Ortodoks İktisadın Girişimci Teorisi Açısından Farklı Yaklaşımları

Mises (1949), ekonomide girişimsel rolü göz ardı ettikleri için neo-klâsikleri eleştirmiştir. Ona göre, ahenk içinde çalışan neo-klâsik ekonominin sanal dünyasında girişimci için bir alan yoktur. Oysa, girişimsel faaliyetler, ekonomide devletin gerçekleştiremeyeceği uyum ve düzeni sağlayacaktır (Hansen 2003). Enformasyondaki aksaklık sebebiyle malların doğru miktarları ve fiyatları dengelenmediğinde, diğer bir ifadeyle arz veya talep fazlası oluştuğunda girişimsel davranışın bu koşullardan sakınmaya ve ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmaya yönelik davranışı (fiyatını düşürerek veya yükselterek) piyasada bu enformasyonun doğru bir biçimde yönlenebilmesine sebep olur. Bu şekilde, kâr fırsatlarını elde etmek için harekete geçen girişimsel faaliyetler, doğaları gereği aynı zamanda piyasada bilgi koordinasyonunu sağlar ve işlem maliyetlerinden kaynaklanan zorlukları aşmak için yollar bulur. Onun denge sağlayıcı bu rolü, aynı zamanda mevcut kaynakların tam olarak kullanılmasına imkân verir (Kirzner, 1984). Oysa neo-klâsik iktisatta, iktisadi ajan-

lar arasında koordinasyonu piyasalar sağlar. Bu açıdan, neo-klâsik teorisyenler, rekabetin doğasının statik yapısı içinde dengeye yoğunlaşmışken; Avusturya ekonomistleri, piyasaya, yayılan akışkan bilginin keşfedilmesi süreci olarak bakar.

Neo-klâsik iktisat çerçevesi içinde, ortodoks teori, insan davranışını, iktisadilik ilkesine (economising) göre yorumlar. Bu davranış tarzı, Robbins'in, kıt kaynakların alternatif kullanım alanları arasındaki etkin dağılımı anlayışını benimser. Bu anlayış içinde iktisadî adam, veri, sebep-sonuç ilişkileri içinde hareket eder. Sebep-sonuç ilişkilerindeki değişiklikler dışsaldır. Kirzner'e göre, uyanık girişimci, geleneksel neo-klâsik ekonomideki Robbinsiyan girişimcinin tam zıttı olmalıdır. Hayek de, toplumun tümüyle iktisadilik ilkesine (economising), odaklanmasının, temel sorunların gözden kaçırılmasına sebep olduğunu belirtmiştir (Kirzner, 1984). Kirzner'in girişimcisi, koşulları kendi oluşturur. Bu koşullarda "girişimsel faaliyet" ile iktisadilik ilkesine yönelik faaliyet keskin bir biçimde ayrılmaktadır. "İktisadî adam", kıt kaynakların tahsisinde israftan kaçınmak ve etkinliği sağlamak için veri koşulları tam olarak "bilir" ve uyum sağlamak için faaliyette bulunur. Bu sebeple iktisadî davranış (economising) şimdiye değin anlaşılmayan fırsatları kucaklamaz. Oysa Avusturya Okulu için bu varsayım, tümüyle gerçeklerden kopuktur.

Kirzner (1984: 3)'in ifadesiyle; "... böylece örneğin, 'iktisadilik ilkesine' (economising) odaklanan iktisatçılar, basit ve evrensel bir gerçeği vurgulayarak; bedava öğle yemeğinin olmadığını öne sürerler. Bedava öğle yemeği, bazı kaynakların diğer potansiyel kullanım alanlarından saptırılmasını ifade eder. Kaynakların maliyeti yoksa öğle yemeği de yoktur. Oysa girişimsel bağlamda daha önce düşünülen çok daha fazla kaynak vardır ve bedava öğle yemeği olabilir."

Kirzner'e göre, girişimsel keşif süreci, bedava öğle yemeğinin sonsuz bir silsilesini ortaya koyar. Çünkü girişimcinin yarattığı değer, temel olarak, kaynak sahipliğine bağlı değildir ve zihni uyanıklığın bir ürünüdür. Bu açıdan ona göre; dünyada "insan davranışı" statik "iktisadilik" modelinin sınırları içinde hapsedilemeyecek kadar zengin dinamiklere sahiptir.

Ortodoks iktisatta, normal kârlar girişimciliğin arz fiyatıdır ve normal üstü kârlar, etkisizliğin sembolü olarak görülür. Buna karşılık, Avusturya Okulu'na göre, firmalar girişimsel keşif ile kâr sağlar ve normal üstü kârlar tekeli gücün değil, daha çok keşif ve yeniliklerin teşviki ve sonucudur (Hansen, 2003). Ayrıca, normal üstü kârlar, ürünlerin miktar ve niteliklerinin gelişmesine hizmet eder. Çünkü rakiplerin taklit stratejileri, ortaya çıkan normal üstü kârların elenmesine sebep olur. Bu sebeple, aşırı kârlar, keşiflerle ortaya çıkar ve sadece geçicidir.

Avusturya Okulu'nun rekabet olgusunu kavrayışı da, neo-klâsik iktisat anlayışından önemli farklılıklar içerir. Hayek'e göre rekabet; "şeyleri önceden yapıldıklarından daha iyi yapma yollarını keşfetme teşebbüsüdür. Rekabetin yararlarını görmek için tam rekabet şartlarını görmek gerekmez. Rekabet bir keşif yöntemidir. Gelişmiş bir ticaret ruhu (girişimci ruhu), rekabetin hem sonucu hem de ön koşuludur. Bu ruhun rekabetten başka bir yolu olmadığı gibi bu ruhun eksik olduğu yerlerde, rekabetçi bir ekonomik sistemi yaratmak da mümkün değildir. Rekabet teorisi, piyasa sürecine katılan herkesin rasyonel olduğu varsayımına değil, tam tersine, rekabet süreciyle diğerlerine göre nispeten daha rasyonel olan az sayıdaki bireyin davranışlarının geride kalanların, varlıklarını sürdürebilmek adına taklit etmeye sürüklediği varsayımına dayanır" (Yayla, 2000: 140). Neo-klâsik yaklaşımdan oldukça farklı olan

rekabet anlayışında, rekabeti sınırlayan çoğu yöntem, Avusturya yaklaşımında rekabet aracıdır. Fiyat kırma politikaları, aşırı kapasite yaratma, niteliğin iyileştirilmesine yönelik eylemler, reklâm faaliyetleri vb. kısacası diğerlerinin sunduğundan daha iyisini yapmak adına gerçekleştirilen tüm yöntemler rekabetçidir (Gaillot, 1998).

Ortodoks teori, “firmaya” yoğunlaşmıştır. Firma karar alıcıdır ve davranışı kârı en çoklaştırmaya yöneliktir. Piyasa süreci teorisinde ise, firma kısmen veya tamamen girişimsel kararın sonucudur. Bazı kaynakları elde eden girişimcinin kararının sonucudur. Neo-klasik yaklaşımda üretim faktörü olarak girişimci üretime katkısının karşılığında bir gelir elde eder ve bu kârdır. Ne var ki Avusturya Okulu’na göre, girişimci bir üretim faktörü değildir. Üretim için ihtiyaç duyulan her şey girdidir. Girişimci, üretimde bulunurken girdilere kendi karar verir. Bu şekilde yaratılan değer, üretim faktörlerine geleneksel olarak atfedilen değerden nitelik olarak farklıdır. Bu değer, öngörülebilir mekanik bir sürecin sonucu olmayıp, tamamıyla, fırsatlara ilişkin zihni bir uyanıklığın ürünüdür ve o aslında gelire değil fakat kârı ödüllendirilir. Dolayısıyla girişimcinin arz fiyatı yoktur (Barry, 1996).

Avusturya okulu “kaynak sahipleri” ile, girişimciyi farklı sebeplerle birbirinden ayırır. Neo-klasik iktisatta, üretim kaynakları sahibinin kârı, değişim ilişkisinin öznesidir. Kaynak sahibi, kaynaklarını satmaya veya kiraya vermeye karar verdiğinde, kâr, elde ettiği değer ve “vazgeçtiği” değer arasındaki farktır. Fakat girişimci için böyle bir alternatif maliyet söz konusu değildir. Girişimci kârı, “vazgeçmenin” maliyeti değil, alım ile satım fiyatı arasındaki farktır. Kâr, bu durumda, genellikle, sadece bir karar vermenin ötesinde, girişimcinin veya sermaye sahibinin bakış açısına bağlı olarak gerçekleşen bir analizdir.

Diğer yandan, üretici, sahip olduğu mevcut kaynakların değerlerini maksimize eder. Fakat girişimci, kaynakları yeni kullanım alanlarında değerlendirmek için, bireysel kavrayış ve uyanıklık özellikleriyle fırsatları keşfeder. Diğer bir ifadeyle, kaynak sahibi, kaynağının arzında tek kontrole sahiptir. Fakat fırsatlar girişimciler tarafından fark edilir.

Geleneksel olarak, şirket “kontrol” (yöneticiler) ve “mülkiyet” (kapitalistler veya hisse senedi sahipleri) ayrıldığı için kârın maksimize edilememesi gibi bir problemle karşı karşıyadır. Piyasa süreci teorisinde ise, eğer yöneticiler sadece ücret alıyorsa, kaynaklarını kiraya vermiş olur. Eğer pozisyonlarının yanı sıra ilâve fayda elde ediyorsa, aynı zamanda, girişimci olarak faaliyette bulunmuş olurlar (Gaillot, 1998).

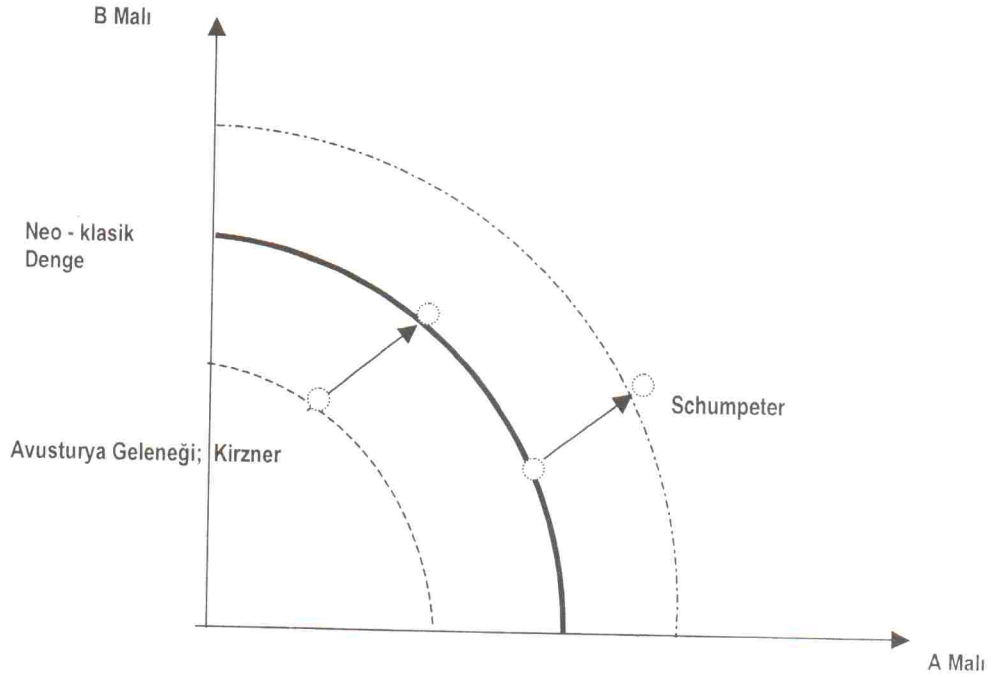
d- Schumpeter’in Girişimcisine Karşı Avusturya Okulu Girişimcisi

Daha önce belirtildiği gibi, girişimci teorisi alanında Schumpeter ve hâkim Avusturya Okulu arasında çok önemli farklılıklar olduğu yaygın kabul görür. Her şeyden önce, bu farklılık; girişimcinin fonksiyonunu ele alış tarzından kaynaklanmaktadır. Schumpeter yeni kombinasyonları oluşturarak ortaya çıkan girişimciyi, piyasadaki aksaklıkların yaratıcısı olarak görürken; Kirzner, piyasadaki fırsatları teşhis ederek ortaya çıkan girişimciyi, dengesizliklerin “düzenleyicisi” olarak görür. Kirzner (1973), “Schumpeter’in girişimcinin davranışları mevcut denge durumunu bozar. Tersine girişimciyi benim ele alış tarzımda, onun rolünün düzenleyici (denkleştirici) yönü vurgulanır” demektedir.³

Aşağıdaki üretim olanakları eğrisi üzerinde, şekil 1’de sözkonusu bu durum gösterilmektedir.

³ Kirzner’in, girişimcilik faaliyetinin neo-klasik dengeye ulaşmaya yönelik olduğu fikrinin zaman içinde değişmeye başladığı da belirtilmektedir (Bu konu için, bkz. Oğuz, 2001).

Şekil 1: Schumpeter ve Avusturya Okulunun Dengeye Farklı Yaklaşımları

Kaynak: T. J. Hansen, 2003; s.6

Şekilde görüldüğü gibi, Avusturya ekolünün piyasa süreci teorisinde, modelde piyasa henüz dengesizlik içindedir. Bu durum, henüz keşfedilmemiş fırsatların varlığını ima eder. Girişimsel keşif sürecinin başlamasıyla birlikte girişimci, bu fırsatların ayırımına varır, (ne var ki, fırsatları “yaratamaz”). Oysa Schumpeter’in modelinde, taklitçi girişimciler, “fiyat rekabeti” yoluyla, dengeyi restore ederken; daha sonra ortaya çıkan ve radikal yenilikleri gerçekleştiren girişimciler, “kalite rekabeti” yoluyla, dengeyi kıran bir sürecin başlamasına neden olur. Avusturya Okulu’na göre, burada Schumpeter’in temel yanılması, ürünler ve üretim süreçleri konusunda mükemmel bir bilginin var olduğu neo-klasik denge modelinde yenilik için fırsatların olduğuna inanmasıdır (Gaillot, 1998). Piyasa süreci teorisinde ise, hem taklitçiler hem de yenilikçiler aynı biçimde girişimcidir ve her

ikisi de eylemleriyle dengesizliği dengeye doğru yöneltir.

Schumpeter’in gelişme tanımında, yeni kombinasyonlar oluşturarak ortaya çıkan yenilikler, keskin bir biçimde ortaya çıkar, küçük adımlarla devamlılık göstermez. Schumpeter’in bu tanımlaması, yazarları temel (major) ve radikal yenilikleri; “Schumpeter-yen yenilikler” olarak sınıflandırmasına yol açmıştır.

Aralarındaki diğer bir diğer farklılık ise, girişimsel faaliyetleri neyin yönlendirdiği konusundadır. Mises (1949)’in girişimcisi kaynakları doğrudan doğruya başarılı bir biçimde tüketicinin nihai ihtiyaçlarına yönlendirir. Schumpeter’in bakış açısında yeni kombinasyonların kökeninde araştırma ve geliştirme faaliyetleri vardır. Schumpeter’e göre, bunlar ekonominin devri akım şeması içinde ihtiyarı

olarak ortaya çıkan kesikli değişikliklerdir. Endüstriyel ve ticarî yaşamın merkezinde dengeyi bozarlar. Ortaya çıkan yaratıcı ürün, tüketicinin arzu ettiği final malı olması gerekmez. Bu sebeple, stratejik yönetim teorisine göre; Schumpeterci radikal yenilikler; teknoloji itişli (technology push) stratejileri içerir. Avusturya okulundaki yenilikler ise birikimli bir özellik taşıyor ve piyasa çekimli (market pull) stratejiler olarak tanımlanır (Hansen, 2003).

Schumpeter'de temel olarak girişimcinin yönetsel ve karar verici rolü ön plandayken, Hayek (1937) ve Kirzner (1973) girişimcinin enformasyonu elde etme ve kullanma yönüne ağırlık vermişlerdir. Piyasa sürecinde girişimcinin kâr fırsatları konusunda, zihinsel uyanıklığı ve arbitraj biçiminde gerçekleşen faaliyetlere yatkın olması, onların analizde yola çıkış noktalarıdır. Hayek ve Kirzner, girişimcinin enformasyonu alması sırasında gerçekleşen değişiklikler üzerinde dururken, Schumpeter; girişimcinin kaynakların değişmesindeki rolü üzerinde durmuştur.

Schumpeter, özellikle ilk eserlerinde girişimciye neredeyse kahramanca bir misyon atfeder. Düşlerini gerçekleştirecek ve özel hanedanlığını kuracak motivasyona sahip olan girişimci, savaşarak, diğerlerinden üstün olduğunu kanıtlayarak ve yenilik yaratmaktan zevk alarak galip gelecek dürtülere sahiptir. Bu girişimci, tarihsel olarak, demiryollarının yaratılması, kimya endüstrisinin doğması, kolonilerdeki ticaret patlaması, çokuluslu şirketlerin ortaya çıkması gibi yeniliklere öncülük eder (Casson, 1990). Schumpeter'e göre, kimlerin girişimci olmayacağı açıktır. Girişimci, yenilikçidir, kaynakları yeniliklere tahsis edendir. Girişimci olmayanlar risk yüklenmez.

Oysa, daha önce belirtildiği gibi, Kirzner'e göre, şimdiye değin keşfedilmemiş kâr

fırsatlarının keşfedilmesi, girişimcinin gizemli bir yeteneğine atfedilmez. Bu tamamen insan davranışının bir yönüdür. Hayek ve Kirzner'e göre, doğru bir karar, daima bir yenilik ve icat olmayabilir. Ne var ki, küçük yenilikler de, ticarî olarak yıkıcı olabilir. Oysa Schumpeter'e göre, doğru bir biçimde karar vermek, yenilik veya icat değildir. Bu sadece girişimcinin niteliklerinden birisidir (Casson, 1990). Örneğin, girişimci konusunda Schumpeterci yaklaşımı paylaşan Drucker (1985)'e göre, bir aile, bir şarküteri mağazası veya Amerikan banliyölerinde bir Meksika restoranı açarak, kuşkusuz bir risk almıştır. Ne var ki, bu ailenin tüm yaptığı, daha önce çok kez yapılan bir işten farklı değildir ve bu aile Drucker'e göre girişimci değildir. Oysa ona göre, McDonalds'ın kurucusu Ray Crock girişimcidir (Drucker, 1985).⁴ Kirzner, bu bakış açısına karşı çıkar. Kirzner'e göre; girişimci uzun dönemde yaptığı gelişimsel değişiklikler kadar kısa dönemde de kendini gösterir. Bunun yanı sıra, ekonomide taklitçilerin (yenilikçilerin faaliyetleri ile ortaya çıkan fırsatlardan yararlananlar) çabaları, yenilikçiler kadar etkilidir.

Bu açıdan Avusturya geleneğinde yeniliklerin süreklilik göstermesi, Schumpeter'in

⁴ Drucker her ne kadar Schumpeterci bakış açısına sahip olarak bilinirse de, analizleri zaman zaman Kirzner'e Schumpeter arasında köprü olan önermeler içermektedir. Örneğin, ekonomide potansiyel fırsatları sıralayan Drucker'e göre, bunlar: Beklenmeyen başarı ve başarısızlıklardan kaynaklanan beklenmeyen fırsatlar; beklenen durumlarla gerçekleşen durum arasındaki uyumsuzluk; mevcut yöntemlerde doğal olduğu düşünülen, fakat geliştirilmesi veya değiştirilmesi mümkün olan yetersizlikler ve endüstri veya piyasa yapısındaki değişimlerdir. Bunun yanı sıra, doğum oranlarının artması, savaşlar, tıptaki gelişmeler nüfusu değiştirerek yenilik fırsatlarının doğmasına sebep olur. Ekonomide, kültürde, modada vb. gibi değişikliklerle gelişen beklentiler ve psikolojinin değişmesi ve bilimsel olsun olmasın yeni bilgi de potansiyel fırsatları ima eder. Ona göre, sistematik yenilikler, yukarıda sayılan yenilik fırsatları kaynaklarının izlenmesini gerektirir (Drucker, 1985: 31-32).

yeni kombinasyonların doğasında olan yaratıcı yıkıcılığın tam tersi bir anlayışın ifadesidir. Avusturya geleneği, daha çok, küçük nitelikli, artımsal ve yığılımlı yeniliklerin etkileri üzerinde durur. Avusturya Okulu'nda girişimci, piyasadaki fırsatların ayırımına vararak ortaya çıkarken; Schumpeter'in girişimcisi yeni kombinasyonları oluşturarak ortaya çıkar. Ne var ki, radikal yenilikler bir kez piyasalara ulaştığında, Avusturya Okulu'nun girişimcisi için piyasada pek çok arbitraj fırsatı ortaya çıkar. Bu koşullar Schumpeter geleneği ile Avusturya geleneğinin tamamlayıcı rolüne işaret eder. Yani, Schumpeterci yenilik, teknoloji itişli olarak, bir kez ortaya çıktığında, yerini, piyasa çekişli tüketicinin ihtiyaçlarına yanıt veren, Avusturya Okulu girişimcisinin artımsal bir nitelik taşıyan yeniliklerine bırakır (Lai Yu, 2001; Hansen, 2003).

4- Sonuç ve Değerlendirme

Çeşitli disiplinlerde girişimci kavramının hangi ölçüte göre tanımlanacağı, girişim eylemi ve girişimcinin yatırım yeteneği gibi konulara, tarihsel süreç içinde üretim sürecinin geçirdiği evrime bağlı olarak sürekli yeni anlamlar yüklenmiş ve girişimciye verilen önem ve girişimcinin ele alınış tarzı, farklılık göstermiştir. Bazı yazarlar, girişimci eyleminin ne olduğu ve hangi ölçüte göre tanımlanacağı üzerinde durmuş, bazıları ise, girişimcinin iktisadi yaşam üzerindeki işlevini sorgulamıştır. Aşağıdaki tablo 1'de bazı yazarlarca girişimcinin öncelikli ve belirgin olarak vurgulanan özellikleri gösterilmektedir.

Bu çalışmada da bir kısmı üzerinde durulan bu iktisatçılardan her biri, girişimcinin farklı yönlerini öne çıkararak ele almış ve literatüre anlamlı katkılarda bulunmuştur. Ne var ki, gerçek anlamıyla girişimcinin ekono-

mik büyüme içindeki rolünü bütüncül bir yaklaşımla ele alan bir çerçeve, geniş ölçüde Avusturya geleneğine aittir. Schumpeter, genel olarak Avusturya geleneğinin temsilcisi olarak kabul görülür. Ne var ki girişimciyi ele alış farkı ve iktisadi olgulara yaklaşımı, onun bu gelenekten farklı bir çizgi izlemesine neden olmuştur. Onun girişimcisi, ortaya koyduğu yeniliklerle, sanayi dallarında var olan dengeleri kırarak kıpırdanmalar ve sıçramalar meydana getirir. O, uyumcu girişim eylemini (adaptive response) girişimci zihniyet açısından "küçümser". Avusturya geleneği girişimcisi ise, yatırım fırsatlarını keşfederek, ekonomik ajanların planlarını uyumlaştırarak koordinasyon sağlar. Keşif ve yeniden öğrenmenin dinamikleri sayesinde yenilikler, süreklilik ve istikrar gösterir. Bu yaklaşım, gündelik yaşam pratiği içinde, radikal yeniliklerin etkilerini göz ardı etmemek koşuluyla daha gerçekçi bir çatı sunar.

Bu aşamada sıra dışı yenilikler ile arbitrajın karşılıklı etkileşimi göz önünde bulundurulduğunda, birbirini tamamlayıcı rolleri netlik kazanır ve bu açıdan bu iki yaklaşımı kavramsallaştıran bir çatı mümkündür. Aslında bu tür bir girişimde, Kirzner'in önemli bir adım attığı söylenebilir. Kirzner (1982), geç çalışmalarında iki çeşit piyasayı ayırmıştır. Bu piyasalar, tek dönemi içeren piyasalar (single period market) ve çok dönemli piyasalardır (multi period market). Kısa dönemde sıradan keşifler, piyasada zaten mevcut olan fırsatları teşhis eder. Bu süreç içinde girişimcilerin faaliyetleri, koşulların gerektirdiği gibi faaliyetlerdir ve rutin, taktikçi girişimcilere yakın özellikler gösterir. Ne var ki, uzun dönem; ekonomiye temel teknolojik hamleler getiren sıra dışı keşifleri de kucaklar. Kirzner, bu argümanı, Schumpeter'in girişimci kavramına yaklaşıp (Lai Yu, 2001).

Tablo 1: Bazı Yazarlara Göre Girişimcinin Belirgin Özellikleri

Risk Alan	Cantillon (1755), Mill (1848), Knight (1921)
Yönetici	Say (1845), Marshall (1920)
Karar Alıcı	Menger (1871), Keynes (1936), Mises (1949)
Üretimi Organize Eden	Say (1845), Weber (1930), Cole (1959),
Kapitalist	Smith (1776)
Piyasa Fırsatlarından Yararlanan	Kirzner (1973), Kirchoff (1994)
Yenilikçi	Say (1845), Marx (1890), Weber (1930), Schumpeter (1934)

Kaynak: Cooney, T., 2002'den yararlanılmıştır. www.thomascooney.com

Gerçekten, tarihin de gösterdiği gibi, öncü girişimler tarafından başlatılan kâr fırsatları, milyonlarca isimsiz uyumcu girişimci tarafından kapitalize edilmektedir. Bu girişimci arasındaki etkileşimler ise, daha önce hiç kimsenin göremediği yepyeni, kurum, anlayış ve iş fırsatlarının doğmasına ve çeşitlenmesine sebep olmaktadır. Örneğin; Ford Şirketinin kurucusu, Henry Ford (1863 –1947), otomotiv üretim yöntemlerinde, kitle üretim tekniklerinde devrim yaratmıştır. Onun yöntemi daha sonraları pek çok imalat endüstrisinde kullanılmış, süreç içinde sosyal organizasyonları ve çalışmanın doğasını değiştirmiştir (a.g.e., 2001). Bunun gibi, 1990'larda ivme kazanan enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki devrim; mikro işlemeçilerin fiyatlarının hızlı bir biçimde düşmesi ve buna karşılık işlem güç ve hızlarının önemli ölçüde artması ile yaratıcı bir yenilik dönemi başlatmıştır (creative response). Ardından üretim süreci içinde üretim maliyetlerindeki reel düşüşler, buna karşılık üretim sistem ve yetilerinde ciddi artışlar dünya çapında bilgisayarların ve internetin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Tüm bu gelişmeler, aynı zamanda uluslararası finans piyasalarında veya hisse senedi piyasalarında görüldüğü gibi, piyasaların ve kurum-

ların istikrarını tahrip ederken; biyoteknoloji, gen mühendisliği, uzay bilimleri, nükleer teknoloji gibi alanlarda yeni yaratıcı dalgaları ateşlemiştir. Bu aşamada, internete bağlı yeni iş kolları doğmuş, teknolojiye bağımlı alt sektörler oluşmuş ve var olan ürünlerde çeşitlilik artmıştır. Günümüzde, bankacılık, sigorta, sağlık ya da online hizmetler gibi pek çok sektörde bu yaratıcı yenilikleri izleyen çok sayıda uyumcu girişimci, var olan fırsatları keşfetmekte ve kapitalize etmektedir.

Diğer yandan, tarihsel olarak gelişmiş ülkelerin büyüme dinamiklerini, yenilikçi faaliyetler sürüklemiştir. Yeniliklerin üretken döngüleri (virtuous cycle of innovation) yaratıkları dışsallıklarla, bu ülkelerin hızlı bir büyüme trendi içinde gelişmelerine neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin büyüme dinamiklerini ise, taklitçi ya da adaptif faaliyetler karakterize eder. Taklitlerin kısır döngüsü (vicious cycle of imitation) kavramı, bu ülkelerin, geride kalma sebeplerini büyük ölçüde açıklar. Ne var ki, bazı ülke deneyimleri, yaratıcı yenilikleri izleyerek adapte eden yeniliklerle yol alındığını veya taklitçi yeniliklerin de yaratıcı yenilikleri sürükleyebileceğini göstermiştir. Otomobil, çelik ve tekstil gibi sanayilerde taklit ettiği yeniliklerle önce Japonya, ABD'ye meydan okumuştur. Ar-

dından, Japonya'yı taklit ettiği yeniliklerle, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur gibi ülkeler belirli sanayi kollarında, Japonya'yı tehdit etmeye başlamıştır. Taklitçi yenilik stratejilerinin ağırlıkta olduğu G. Kore en gelişmiş mikro işlemcilerin yaratıcısı olmuştur. Doğu Asya ekonomileri bu açıdan, yaratıcı ve taklitçi yenilikler arasındaki faaliyetlerin birbirini tamamlayıcı etkilerine iyi bir örnektir.

Sonuç olarak, geleneksel iktisat öğretisinin benimsediği analitik çerçeve içinde arz kaynakları sabit ve sınırlıdır. Dengeleyici mekanizmalar için gerekli olan bu yaklaşımdan yola çıkarak, azalan marjinal verim, sabit veya azalan getiriler, U biçimindeki maliyet eğrileri gibi temel varsayımlar geliştirmişlerdir. Girişimci, bu varsayımlar altında, ölçek büyüklüğünün sınırlı olduğunu, aşırı kâr etse bile, eninde sonunda kâr oranlarının eşitleneceğini, maliyetlerinin önce düşse bile, sonunda artacağını düşünür. Dolayısıyla bu dünyada, girişimcinin, yaratıcı ve keşfedici rolü tümüyle dışlanmış olmaktadır. Öğrenmenin, bilginin ve keşfin olmadığı bu dünyada, yatırım fırsatları stoku sınırlıdır. Girişimcinin odaklanması gereken, sadece, bu veri koşullarını en iyi biçimde nasıl değerlendirebileceği ile ilgilidir.

Neo-klâsik yaklaşımın gerçek dünyadan kopuk ve toplumlardaki dönüşümü anlama çabasını güçleştiren söz konusu bu kuramsal yapısı uzun zamandır iktisatçıların ilgi alanını işgal etmektedir. Bu sebeple, özellikle büyüme kuramlarında çeşitli disiplinler, neo-klâsik iktisadın temel varsayımlarını geliştirmeye ve değiştirmeye çalışarak, daha gerçekçi modelleri yaşama katma çabasındadır. Ne var ki, son yıllarda ivme kazanan teknolojik gelişmeler, bu çalışmaların yön ve niteliklerinde değişiklikler gündeme getirmiştir. "Artan getiriler" hâlinin iyiden iyiye egemen olmaya başladığı yeni yapı; teknolojik geliş-

meleri merkeze alan, temelde bilginin ve beşeri sermayenin rolünü ve bunların getirdiği değişimleri sorgulayan yeni kuramların doğmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Bu aşamada ister istemez girişimciye odaklanan çalışmalar da ivme kazanmıştır. Çünkü, yaşanan süreç, girişimcinin kurumsal firma yapısından soyutlanarak ele alınmasını gerektirmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeleri kapsayan süreç, daha önce hiç bilmediği piyasalarda risk alarak, küresel boyutta faaliyet gösterebilen; "öldürücü" bir ürün geliştirerek, risk sermayesi finansmanı ile bir anda tekel hâline gelebilen ve şimdi de yeni bir öldürücü ürünün tedirginliğiyle yenilikler peşinde koşan; stratejiler geliştiren; bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanarak hızla büyüyen, ama zaman zaman aynı biçimde yok olan girişimcilerin öyküleri ile donanmaktadır. Tüm bu faaliyetler, söz konusu sürecin yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu açıdan ekonomik modellerde girişimci ve faaliyetlerinin analizlerde merkezi bir rol oynaması kaçınılmazdır.

Girişimci olgusunun teorik platformda gelişimini ele alan bu çalışma açısından etkiyleyici olan, Ayusturya geleneği içinde bu tür bir bakış açısının neo-klâsik iktisada egemen olan varsayımlara meydan okuyarak, yarım yüzyıl önce doğup, gelişmesidir. Ayrıca, piyasa içinde değil (in the market), piyasa için (for the market) rekabet eden, fırsatları keşfeden, yenilikler getiren ve bu davranışları ile piyasayı hem dönüştüren hem de sistem haline getiren dinamik bir girişim teorisinin ortaya çıkmasıdır. Bu aşamadan sonra, yaşadığımız hızlı değişim ve gelişim sürecinde, yeni üretim ilişkileri, organizasyon yönetim anlayışları ve anlayış değişiklikleri, bu bakış açısını izleyerek "girişimciyi" ve "girişimcinin faaliyetlerini" ister istemez çalışmaların merkezine taşıyacaktır.

Kaynaklar

- Acar G. T., (2003), "Egemen İktisat Görüşünün Son Dönemdeki Eleştirisi: Post Otistik İktisat Hareketi", www.ceterisparibus.net/metodoloji/pae.htm.
- Akyüz Yılmaz (1977), *Sermaye Bölüşüm Büyüme*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:400 Ankara.
- Barry, Norman (1996), *Komünizm Sonrası Dönemde Klâsik Liberalizm*, çev. Mustafa Erdoğan, LDT Yayınları No.11.
- Casson, Mark C. (1990), ed. "Entrepreneurship", *International Library of Critical Writings in Economics*, Vol.13, 1990.
- Cooney, Thomas M. (2002), "How does the Person and Process in the Entrepreneurship Alter With Different Firm Context?", *Irish Academy of Management Conference 2002- Waterford*, Sept. 5.
- Denis, Henri (1973), *Ekonomik Doktrinler Tarihi*, çev. Atilla Tokatlı, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Drucker, Peter F.(1985), *Innovation and Entrepreneurship* HarperBusiness 1993 Copyright (c) 1985.
- Foss, Kriten ve Nicolai J. (1998), "The Market Process and the Firm: Toward a Dynamic Property Rights Perspective", *DRUID Working Paper*, No. 98 -14 June 1998.
- Gailllot Ken, Jr., (1998), "Notes on Kirzner's Competition and Entrepreneurship", *Revolution Ammorfor Freedom Fighters*, www.boogiconline.com/revolution/commerce/economic.
- Grebel, T., Pyka, A., Hanusch, H., (2001), "An Evolutionary Approach to the Theory of Entrepreneurship", *Discussion Paper Series 206*, EconPapers June 2001, <http://ideas.repec.org/p/aug/augsbe/0206.html-8k>.
- Hansen, T. U. (2003), "Schumpeter Versus the Avustrian School: A Glimpse at Entrepreneurship Theory in an Economic Context", *Norwegian University of Science and Technology*, <http://webster.iot.ntnu.no/faq/1034/annet/fil/Duality.pdf>.
- Hine, Damian (1999), "Entrepreneurship and Innovation. What We Can Learn From the Great Economics?" *ICSB Naples Conference Proceedings*, 1999, www.sbaer.uca.edu/Research/1999/ICSB/99ics083.htm.
- Kazgan Gülten (1980), *İktisadî Düşünce*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Kilcullen, R. J. (1996,) "Schumpeter: Capitalism, Socialism, Democracy", *Modern Political Economy*, Macquarie University.
- Kirzner, Israel, (1973), *Competition and Entrepreneurship*, Chicago: University of Chicago Press.
- Kirzner, Israel (1984), "The Role of the Entrepreneur in the Economic System" *The Inaugural John Bonython Lecture*, Adelaide, July 30, 1984
- Kyrö, Paula (1998), "The Identity and Role of Entrepreneurship in the Postmodern Society", *ICSB Singapore Conference Proceedings*, 1998. www.sbaer.uca.edu/Research/1998/ICSB/K003.htm.
- Lai Yu. T. F. (2001), "An Entrepreneurial Perspective of Institutional Change" *Constitutional Political Economy*, volume 12(3): 217-236, September 2001.
- Langlois, Richard N, (2002), "Schumpeter and the Obsolescence of the Entrepreneur" *University of Connecticut, Department of Economics Working Paper Series*, Working Paper 2002 - 19, August 2002.
- Oğuz, Fuat, (2001), "Piyasa Süreci Teorisi: Tarihsel Gelişim" *Liberal Düşünce*, Yıl 6, Sayı 21, Kış 2001, s.73 -85
- Oğuz, Fuat (2001), "Rekabet, Girişimcilik ve Keşif Süreci" *Liberal Düşünce*, Yıl 6, Sayı 23, Yaz 2001, s. 83 -93
- Özgüven Ali (1992), *İktisadî Düşünceler Doktrinler ve Teoriler*, Filiz Kitabevi İstanbul
- Shah, Raman, (2002); "The Source of the Economy's Vitality" *Federal Reserve Bank of Dallas, Essay Contest*, www.dallasfed.org/btm/educate/pdf/02winner_essay.pdf.
- Yay, Turan ve Gülşin Gürkan, (2000); *İktisat Yazıları, Metodoloji, Düşünce, Politika*, Beta Basım Dağıtım, İstanbul.
- Yayla, Atilla (2000), *Özgürlük Yolu*, Liberté Yayınları, Ankara.

Küresel Kapitalizmi Savunmak

Johann Norberg

Küreselleşmeyi eleştiren kişilere, eserlere şöyle bir kulak kabartılıp, göz gezdirildiğinde; söylenen sözlerin, kurulan cümlelerin içi -tamamen olmasa da- boş, temelleri deniz kumundan yapılmış, sloganvari ve hatta büyük bir çoğunluğu komplo teorilerine rahmet okutacak (elbette, tenzih hakkımız saklı olmakla birlikte) ciddiyetsizlikte bir yığından başka bir şey olmadıkları görülecektir.

Türkiye'nin çorak fikir topraklarını değil sulayıp mamur hâle getirmek, soyguncu bir "cowboy" edası ve fütursuzluğuyla at koşturan bütün kolektivistlerin bu gayriahlâkî ve tekelci tavırlarına bir cevap olarak Liberte Yayınevi Johan Norberg'in *Küresel Kapitalizmi Savunmak* isimli eserini okuyucunun beğenisine sunuyor.

Yazar "insan özgürlüğü fikrinin liberal ekonomik ifadesi" olarak savunduğu küresel kapitalizmin fikir hürriyetinden, insan haklarından, bireyin özgürlüğünden ayrı düşünülemeyeceğini örneklerle göstermeye gayret ediyor; ve başarıyor da.

Başka bir çıkış yolunun olabileceğine inananlara ve bu çıkış yolunu arayanlara...

Modern İktisadın İnşası

Mark Skousen

Liberte, sıra dışı bir kitapla iktisadî düşüncenin muhteşem zenginliğini önünüze seriyor. Modern İktisadın İnşası üniversitelerde çoğu zaman bir tür işkenceye dönüşen iktisadî düşünce tarihî derslerini bir zevk haline getiriyor. Sadece üniversite öğrencilerine değil, iktisatla uğraşan herkese iktisat bilgisini zenginleştirme imkânı sağlıyor. Okuyucuyu belli başlı bütün iktisat ekollerinin fikirlerinden, zayıf ve güçlü yanlarından, işleyen ve aksayan taraflarından haberdar ediyor. İktisat okumanın ille de sıkıcı ve bıktırıcı olması gerekmediğini ispatlıyor.

İktisadî sevenler ve iktisadî öğrenmek isteyenler! Bir başucu eseriyle karşı karşıyasınız. Bu kitabı okuduktan sonra hayatınız ve dünyaya bakışınız değişebilir. Lütfen kemerlerinizi bağlayın ve sonra okumaya başlayın.

LiBeRtE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...